

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 1.

У Новом Саду, 15. јануара 1910.

Год. III.

САДРЖАЈ: Др. П. Р. Радосављевић, (са сл.). — Васпитање и образовање нише омладине у ерским духу. — Предавања за увод у експерименталну педагогију, од дра Е. Мојмана. — Учитељ и појачка дужност. — Јавна настава у Немачкој. — Педагошки преглед: Школе у Белгији. — Школа и настава: Општинска прехрана школске деце. — Учитељство: Савез словенског учитељства у Аустрији. — Удружење моравских учитељица. — Трајбине далматинских учитеља. — Практичне обраде: Зашто се делић пужа уз дрво. — Листак: Место рођења А. Коменског. — Преглед књига: Les idéals d' enfants, J. Varendo k. — Le role de la récitation comme facteur de la mémorisation, Dimitre Katzaroff, прикази др. П. Радосављевића. — Белешке.

Др. Паја Р. Радосављевић.

Да започнемо овогодишњи рад у „Школском Гласнику“ једном пријатном дужношћу, упознавши читаоце са ликом др. Паје Р. Радосављевића, школског радника, Србина научењака светскога гласа на педагошком пољу. Књижевни рад његов познат је нами свима како у Српству и Хрватству, тако и међу Чесима и осталим Словенима и једва да има Србина учитеља, који није читао његове књижевне радове, који не само да су на дику српској школи и просвети, него и међу научним делима страних књижевности стоје у првим редовима.

Данас је на дневном реду у западном научном свету психолошко испитивање као основ настави и васпитању. На том пољу је већ велики број неуморних радника, који залажу сву своју духовиту делатност, да човечанској просвети и васпитању, створе темељан основ, а нараштајима правилан развитак душевних способности. Резултат тог рада су већ сада безбројна научна дела и подаци о испитивању психолошком и патолошком појединих индивидуа. И међу тим рацицима и Српство

има угледног представника у особи Др. Паје Р. Радосављевића.

Колико је његов рад вредан особите пажње, казују нам јасно речи самога др. Е. Мојмана, у предговору Радосављевићева дела, „Das Behalten und Vergessen bei Kindern und Erwachsenen nach experimentellen Untersuchungen“. На завршетку својег предговора др. Мојман вели: „Колику је множину рада уложио госп. др. Радосављевић у свима покушајима, које је он све руководио да реши поверену му задаћу, сваки ће знати достојно оценити, који познаје заморан рад на мисаоном експериментисању. Овде му јавно изричем своју најтоплију захвалност на неуморној истрајности“.

Овако признање понос је за нас све (нарочито за нас учитеље, јер је он из нашег јата поникао) што имамо у своменароду тако одличног педагога, ко-

ји је не само као научењак стекао заслужно признање, него је и као практичан школ. радник, док се бавио професуром у учит. школи у Сомбору, зиао здобити млада срца и душе тадашњих учитељских кандидата, да га се увек са највећим одушевљењем, љубављу

Др. ПАЈА Р. РАДОСАВЉЕВИЋ.

и поштовањем сећају и још увек распу-
тују за боравак његов, како би могли доћи
у личну преписку с њиме. Штета је само
што Српство не уме да створи прилике,
да такав ванредан раденик, своје богато
знање и искуство у крилу свога јата при-
мене и у дело приведе, те да после на-
ших старих и заслужних педагога, овај
нови раденик створи стожер педагошка
рада у Српству и изведе коло спремних
и одушевљених педагошких пијонира који
ће и у нас педагогици дати научна по-
лета.

Но надајмо се да ће и то доба доћи!

*

Др. П. Радосављевић рођен је 11. јануара
у Обрежи у Срему, од оца Ранка и матере
Босиљке. Основну школу учио је у месту
рођења; IV. раз. кр. реалне гимназије у Зе-
муну, I. разр. учитељске школе у Сомбору,
II. и III. р. у Пакрацу, а IV. р. у кр. учит.
школи у Осеку, где је положио и испит за
учит. оспособљење. После тромесечне екс-
курзије по Срему, Славонији, Хрватској,
Далмацији, Херцеговини, Босни и Србији и
након кратког учитељевања на једноразред-
ној комуналној школи у Ашањи у Срему,
оде у бечки педагогијум. После два семес-
тра у Бечу оде у Јену (у Немачкој) где
проведе два семестра на тамошњем свеучи-
лишту. Затим је био учитељ на српској нар.
школи у Мостару (у Херцеговини). Ту се
о женио са госп. Љубицом Круљевом из Моста-
ра. Имао је двоје деце од којих му је жив
млађи син Миленко. После две године учи-
тељевања оде у Цирих (у Швајцарску), где
у петом семестру положи докторат филозофије
са magna cum laude. Затим је био неко
време учитељ педагогије и немачког језика
у срп. учит. школи у Сомбору. Одатле је оти-
шао у Америку, где после тромесечног сту-
дирања на педагошком факултету њујоршког
свеучилишта (уређујући уједно прво „Срп-
ску Стражу“, а затим „Српски Родољуб“, ли-
стове у Њујорку), ступи у српску духовну ми-
сију са седиштем у Чикагу, а после десет-
месечног боравка тамо, врати се опет на њу-
јоршко свеучилиште, где буде изабран за
за стипендисту. Г. 1907. положи степен ма-
гистра педагогије, а 1908. постане и
Doktor of Pedagogy. Те године буде иза-
бран као Member of the American Psychological

Association, постане fellow и assistant за
педагогију (приватна доцентура), а годину
дапа после тога буде именован за сталног
доцента за експерименталну педагогију на
истом универзитету. У јесен 1909. прими се
првог асистента на највећем америчком
психолошком лабораторијуму у Stanford Uni-
versity, у Калифорнији где сад уједно студира
и медицину.

Први рад његов изишао је 1899. год. у
Нешковићеву „Н. Васпитачу“. Затим је писао
у разне стручне, књижевне и политичке ли-
стове: „Napredak“, „Школски Одјек“, „Škola“,
„Učiteljski Glas“, „Школски Вјесник“, „Учи-
тељ“, „Просвета“, „Школ. Лист“, „Pedag.
Enciklopediji“, „Гласнику Православне Цркве“,
„Напој Школи“, „Школ. Раднику“, „Срп.
Учитељу“, „Nastavnom Vjesniku“, „Срп. Шко-
ли“, „Наставнику“, „Просветном Гласнику“,
„Школском Гласнику“, „Нашем Vrijemenu“,
„Женском Свету“, „Сарајевском Листу“. „Н.
Србобрану“, „Бранкову Колу“, „Savremeniku“,
„Гласн. за дечју психологију“, „Срп. Вје-
снику“, „Американском Србобрану“, „Србину“,
„Раднику“, „Срп. Гласнику“, „Балкану“, „У-
једињеном Српству“, „Гласн. срп. духовне
мисије у Америци“, „Pedagogical Seminaru“,
„Psychological Review“ и т. д.

Др. Радосављевић се радо сећа својих
учитеља и истиче, да су највећи лични и
научни утицај имали на њега његови ди-
ректни учитељи, почевши од Емила Кара-
кашевића у Обрежи, па даље Сава Тео-
доровић и др. Х. Храниловић у Зе-
муну, Никола Шумоња у Пакрацу, Мијо
Биљан у Осеку, Dr. E. Ханак у Бечу, Dr.
Рајн у Јени, Dr. E. Мојман и Dr. P. Мар-
тин у Цириху и Dr. T. M. Балијет у Њу-
јорку.

Васпитање и образовање наше омладине у српском духу.

Правилно васпитање и образовање наше
омладине у духу српскога народа једна је
од најважнијих погодаба за одржање српске
народности.

До скоро се у нас није полагала ве-
лика важност на то национално васпитање
и образовање. Ми смо у школи више учи-
ли о туђим народима, него о српском на-
роду. Ми смо боље познавали туђе земље

него своју отаџбину. Ми смо опширније учили историју других народа, него историју својега народа. Ми се нисмо одушевљавали великим делима српских јунака, јер их нисмо добро познавали. Ми смо имали таквих наставника, који су омаловажавали историју српскога народа. — Стога је национално образовање, које за нас има врло велику важност, било доста занемарено у нашим школама.

Неки имућни Срби, који живе у већим местима, такође су били занемарили васпитање своје деце у српском духу. Они су држали у својим кућама туђе учитеље и учитељице, или су своју децу давали у туђе школе, да би што боље научила туђе језике. Они су прецењивали важност туђих језика. А за матерњи језик мислили су, да и не треба нарочитог поучавања, јер ће га деца и сама научити. — Странци који су у таквим кућама поучавали српску децу, омаловажавали су српски језик пред децом, и забрањивали су им, да говоре српски. А помоћу својега језика они су укорењивали у њихову душу мисли, осећања и тежње туђега народа, те су тиме одрођавали српску децу од њихове народности.

Одрођавање српске деце вршено је систематски у туђим школама, које су она походила. Није давно било, кад су Немци, преко својих учитеља, чиновника и официра хтели понемчити децу свих других народа, који живе у Аустро-Угарској. Нарочито су се они трудили, да понемче српску омладину у бившој војничкој крајини, у којој су живели сами Срби; али у том нису успели. На Немце су се угледали Мађари. Стога се Срби, који живе у Аустро Угарској, боре за одржање својих народних школа и своје народности.

У новије време почела се и код нас већа пажња обраћати националном васпитању. Оно је за нас много важније него за друге народе, који су уједињени и моћни, те се не морају борити за одржање своје самосталности. С тога треба поправити домаће васпитање у нашим породицама, и треба боље уредити наставу и живот у нашим школама.

Српске основне школе имају највећу важност за национално васпитање и образовање. Оне су праве народне школе, не само зато, што се у њима уче само они предмети, који се тичу српске народности. У њима се по правилу, не учи ни један туђ језик, него се све учи народним језиком. Оне одржавају непосредну везу са српским породицама, те утичу и на њих преко њихове деце, која се васпитавају у националном правцу. Тако се узајамно потпомажу, српска кућа и српска школа, те се на тај начин боље развијају и утврђују народне особине у српске омладине, и даје се јачи отпор туђинској навали на српску просвету.

Редовно учење у основној школи траје код неких образованих народа осам година, и то је обавезно за сву децу оба пола између шесте и четрнаесте године живота, Родитељи морају за то време слати своју децу у школу и морају их издржавати и снабдевати школским потребама. После основне школе долази још и учење у продужној школи, које траје две или три године, и то је учење у неким земљама обавезно. — Код нас није тако. Истина, законом је прописано обавезно школовање српске деце у српским државама и у Аустро-Угарској; али то није ни у пола изведено, те многа српска деца, која су способна за школу, не иду никако у школу. Поред тога, школовање наше деце траје обично само четири године; јер и у оним областима, где се законом наређује, да учење траје пет или шест година, ретко се врши ово законско наређење. Стога школско образовање не оставља стална трага у души српске деце кроз цео живот њихов, и зато се врло споро шири писменост у српском народу. Јер оно што се научи кроз четири године, између шесте или седме и десете или једаваесте године живота деце, губи се мало по мало у доцнијем животу, ако се редовно не обнавља и ако се никако не употребљава. Што су деца учили, то младићи забораве, тако да многи не умеју ни читати ни писати, кад ступају у војску.

На тај начин српска основна школа не доноси народу оне користи, које се од ње

очекују. Ми се јако варамо, кад мислимо да ћемо наш народ подићи на виши ступањ духовне и материјалне културе, и да ћемо га сачувати од туђинске навале, ако подигнемо што више тако уређених школа. Ко је улазио у наше сеоске основне школе, па је пажљиво посматрао ученике, могао је опазити на њиховом лицу друкчији, интелигентнији израз, и у њиховом кретању друкчије, правилније и учтивије понашање, него што је то у друге сеоске деце, која не иду у школу. А кад посматра сеоске младиће и дорасле људе, неће опазити никакве разлике између оних, који су свршили основну школу, и оних, који нису учили школе. Из тога се види какав утицај има недовољно школовање на нашу омладину. — Стога се може рећи, да су бачени они новци, који су погрешени на издржавање рђаво уређених школа. Ово важи још више за оне школе, у којима раде слаби учитељи, који се, жи већи дуже времена у селима, и сами посељаче, т. ј. усвоје навике и начин понашања простих људи, место да они ове људе привуку к себи и да их подигну на виши ступањ образованости. Има на жалост, и таквих српских учитеља, који долазећи чешће у додир с људима других народности, науче њихов језик, па место да науче децу у српској школи, да говоре правилно српски, они потпомажу туђи језик.

Да би се, дакле, постигао трајан успех у националном образовању, које дају српске основне школе, мора се учење у њима продужити свуда бар на шест година. Поред тога, у српским школама у пограничним местима и у овим областима, где живе и други народи, треба да раде најбољи српски учитељи који су и ваљани родољуби. Али њих треба и добро наградити, и треба их потпомагати у њиховом родољубивом раду. — Да би се могли добити тако ваљани и поуздани народни учитељи, треба их спремити у добро уређеним српским учитељским школама.

Док се не створе српске основне школе у свима српским местима и док се потпуно не изведе обавезно школовање српске деце, може се неписменост у нашем народу смањити и на тај начин, да се за

неписмене младе људе отворе нарочити течајеви, па којима ће се они најкраћим и најлакшим начином научити читати и писати и увести у народну књижевност. За њих и за свршене ученике основне школе треба штампати нарочите књиге, у којима ће бити поглавито јуначке народне песме и народне приповетке, мањи одељци из српске историје, чланци и песме патриотске садржине, и лепо описи појединих српских крајева заједно са сликама, картама и статистичким таблицама.

Српски народ цени просвету; али још не познаје добро вредност народних школа. Кад би он био уверен, да од школског образовања зависи не само напредовање народне просвете, него и унапређење народне привреде и одржање српске народности, он би сам тражио, да се и у најмањем месту отвори српска народна школа, и он би ваљане српске учитеље ценио, као своје добротворе. Али он још нема тога уверења, јер он сам собом, у маси није искусио, колики је то добитак за духовни живот и за материјално обезбеђење појединих људи и целог народа, кад се њихов разум усаврши тако, да се ослободи предрасуда и да дође до самосталног мишљења; да се њихова осећања облагороде тако, да се они уздигну изнад самољубља и саможивости до родољубља и отаџинскољубља, и да се њихова воља снажи и њихов карактер очеличи тако, да могу самостално радити и зарађивати, што им треба за живот, и да могу храбро и с пожртвовањем бранити своју отаџину. — Дужност је образованих Срба, да наш народ обавештавају у том смислу, и да раде на подизању и усавршавању српских народних школа.

Више образовање добива се у вишим школама, које походи сразмерно мали број српске омладине. То су гимназије и реалке, стручне школе и велике школе. Срби имају приличан број таквих школа; али оне нису тако добро уређене, да би могле потпуно задовољити наше националне потребе.

У нашим средњим школама (гимназијама и реалкама) треба да превлађује национални правац васпитања и образовања. Стога српски језик и народна књижев-

ност, историја српскога народа и земљопис морају бити главни предмети у тим школама. Ма колико да су важне остале науке, оне морају уступити прво место тим националним предметима, нарочито у садашњим приликама. — Поред тога, мора се већа пажња обратити физичком васпитању и оним вештинама, које служе националном васпитању. Стога гимнастика и војно вежбање, српске народне игре и певање народних песама, треба да заузму важније место у наставном плану наших средњих школа, по што је то до сад било.

Сама школска настава не може толко учинити за развијање родољубља и отачаствољубља, ако је остали школски живот не потпомаже. Ученици могу из предавања, из књига упознати свој народ и отаџбину; али није извесно, да ће се стално интересовати за њих и да ће их волети. — Стога се мора нарочита пажња обратити и на васпитање осећања у ученика, особито националних осећања. Тога ради приређују се у школама нарочите светковине, као свечано прослављање св. Саве, и школе учествују у народним светковинама. У оваквим приликама буди се у ученика и тежња за подражавањем раду заслужних Срба.

И наше стручне школе не смеју занемарити национално образовање српске омладине, која походи те школе. Млади Срби морају имати увек пред очима интересе српске народности, и док год ови интереси не буду обезбеђени, они се не могу занимати наукама, уметностима и практичним вештинама разне врсте без националног обележја. — Српски језик и српска књижевност добивају много тим, што се разне науке и вештине обрађују на народном језику. Стога треба да имамо две врсте важнијих стручних школа.

Све српске школе треба да се одликују солидним васпитањем школске омладине и добро уређеном наставом, чврстим поретком и хуманим поступањем васпитача и наставника према својим ученицима, које треба да буде налик на родитељско старање о својој деци, или на братско и сестринско понашање према својим најближим сродницима, према својој браћи и према својим сестрама.

Сваки учитељ или наставник има двояк задатак у својем школском раду: један је чисто васпитачки, а други је наставнички. Као васпитач он облагородњава осећања и вољу својих васпитаника; а као наставник он развија свест и мишљење у својих ученика. У првом случају он ради поглавито на моралном васпитању. За социјални је живот важније васпитање срца и карактера, које обухвата и неговање родољубља и отачаствољубља, него образовање разума. Зато се морално васпитање мора свугде ставити на друго место. Ово важи и за више школе, у којима се тражи морална зрелост већ приступању у њих.

Због тога се од учитеља и професора свих школа, нижих, средњих и виших, тражи поред стручне спреме и морална квалификација, и зато се много полаже на пример, којим наставници служе као узор својим ученицима. Стога се сви наставници морају одликовати искреношћу и карактерношћу, родољубљем и отачаствољубљем, добротом срца и пријатним понашањем, несебичношћу и солидним животом својим и своје породице. У српских учитеља треба да влада онај узвишени национални идеализам, по којем образовани Срби кроз цео живот свој раде за свој народ са чврстим убеђењем, да је то њихова најглавнија дужност, и да у срећи или несрећи српскога народа виде уједно и своју личну срећу или несрећу. Они не смеју никад губити наде на срећну будућност својега народа; јер та ће их нада храбрити и одушевљавати за патриотске радове.

Српске школе треба да потпомажу слободна удружења својих ученика, и то на првом месту патриотске дружине; после оне, којима је задатак, да потпомажу сиромашне ученике, и оне које раде на телесном јачању и развијању. — Врло су корисна и путовања ученика заједно са својим наставницима. На тај начин ученици боље упознају своју земљу и свој народ. Кад српски ученици пролазе кроз туђе земље, они их пореде са својом земљом. Тако исто пореде свој народ с туђим народима. Такво поређење треба да их доведе до уверења, да је њихова земља лепша и богатија од других земаља,

те да им је зато њихова отаџбина најмилија, и да је српски народ бољи и умнији од других народа, и да га за то морају волети више него све друге народе, ма колико се они одликовали својим културним напретком. Уједно да науче поштовати вредност и врлине и других народа, нарочито тамо где живе у заједници с другим народима.

У нас је јако занемарено школско образовање женске деце. У нашем народу влада још мишљење, да женској деци у селима вије потребна ни писменост, него је довољно, да се девојчице поучавају у домаћим радовима разне врсте, па ће после, кад одрасту, бити добре домаћице и ваљане васпитачице своје деце. Ну ово је мишљење сасвим погрешно. За послове, које врше домаћице, у образованом свету, тражи се много више спреме но што је имају српске домаћице. У земљама, где домаћице имају јачу школску спрему, стоји домаћа привреда на вишем ступњу него код нас. А за васпитавање деце треба још више спреме и умешности; јер у васпитни послови много тежи и заплетенији, и још су скопчани с много већом одговорношћу него привредни послови.

С тога се и српски народ мора постарати за школско образовање женскога пола. Ово је потребно и с патриотског гледишта; јер образоване Српкиње могу у Српским породицама и у српском друштву много учинити за развијање и ширење родољубља и отаџинољубља. Многе су ваљане Српкиње и до сад то чиниле, јер су васпитале толике српске јунаке; а кад све Српкиње прођу кроз српске школе, оне ће своје родољубиве и патриотске дужности вршити још свесније и енергичније, него што су то чиниле нешколоване Српкиње.

Школско васпитање може утицати на одржавање или на измењивање нашег националног карактера. Образовањем се ствара уверење у ученика, да су неке народне особине корисне, а неке штетне за одржање и напредовање српске народности. А васпитавањем се развијају тежње и утврђују навике, које произлазе из тога уверења. Тако се карактер у образованих људи од чести мења, и кад се једна тако

добивена особина непрекидно преноси на нова покољења у истим породицама, онда она може постати наследна особина и стална црта карактера у чланова тих породица. А кад се такве промене, помоћу школског васпитања, врше у целом народу, онда се може и његов карактер изменити. — На тај се начин народ може ослободити неких својих мапа, и може стећи нове врлине, као н. пр. марљивост и издржљивост у раду, умереност и штедљивост, верност и оданост својој отаџбини.

Они који управљају нашим народом, и они који васпитавају српску омладину, треба да упознају добре и рђаве особине својега народа, па да по добро смишљеном плану чувају и развијају корисне особине, а сузбијају и искорењују штетне особине његове. Тако ће се цео српски народ подићи на виши ступањ образованости, а при том ће сачувати свој национални карактер, задржавајући оне своје сталне особине, које су добре, лепе и корисне

1909.

Др. В. Бакић.

Предавања за увод у експерименталну педагогију

Од

Др. Е. Мојмана.

Превод Др. П. Радосављевића.

Треће предавање.

Телесно и духовно развиће детета у опће.

Господо!

Са досадањим излагањем о предметима експерименталне педагогије ми смо се уједно упознали с проблемом, с којим ћу се бавити у овим предавањима, и сада ћу почети са *првом тачком тог програма*, па ћу се осврнути на истраживања телесног и духовног развића дететовог, где ћемо се према нашим педагошким сврхама ограничити у главном на посматрање *школског детета*; ми ћемо се само укратко осврнути на дете у првих пет година живота.

Наравно педагогији је већ одавна познато, да ћемо дете само тада право схватити, ако га узмемо као *биће, које се развија*, и да се према томе мора поступати у васпитној пракси. Због тога васколико васпитање може се у неком смислу схватити као *угледање* на природно развиће дететово и

једно као утецање у том развићу, што иде за тим, да на природне факторе развића тако упливише, да развиће детета оствари васпитне циљеве и идеале, који образују један известан народ и једно извесно време. Васколико васпитање може се тако схватити као једно по плану угледање и вођење природног развића према извесним васпитним идеалима. Но, како је у истину створено то развиће детета, које треба васпитач да руководи, како се оно испољава у својим појединим стадијима?

Да би се о томе опће орјентисали, доба детињег живота дели се у *периоде*, наиме 1.) право детиње доба од рођења па до почетка развића пубертета (од прилике до 14. године, за јужније земље до 13. године); 2.) доба дечаштва и доба девојчица од 14. до — отприлике — 18. године (у девојчица до 16. године); 3.) доба *младићко* и *девојачко*, које ми означавамо као завршетак правог развића. Прву, по нас најзначајнију периоду *Фирорт* дели опет у доба одојчега до — отприлике, — деветог месеца, од чега опет треба одвајати доба „новорођенчета“ (прве недеље живота); онда рано детињство до 8. године, касније детињство до 14. године. (Фирорт има друге изразе, које ја сматрам да нису добри.*) Сад да погледамо прво *телесно* развиће детета, онда *духовно*, а осим тога и *односе*, што постоје између тога двога; пошто се ово последње досада најјасније огледа у телесним истраживањима, при чем се такође испитивало и *духовно* развиће детета, то ће најбоље бити да паралелу између опћег духовног и телесног развића изнесемо са излагањем телесног развића.

Да би уопће схватили развиће детета, морамо избити из главе мисао, да је оно просто квалитативно усавршавање и квантитативно растење, напредовање. Детињи организам нити је умањено тело одраслог човека нити се духовни живот детета одликује просто мањим успесима. Детиње тело показује и у анатомском и у физиолошком погледу велике квалитативне разлике од тела одраслог човека. Нажалост ми немамо физиологију детињства, која би по све одговарала садашњости, и Фирортова

чувена књига у неком је погледу застарела*) а већина новијих радова бави се физиологијом детињег организма само као увод у патологију тога.**) Наравно ја се овде не могу упуштати у појединости, јер би се иначе изгубили у опћој психологији детета и у њезиним анатомско физиолошким основама. Због тога ћемо само нагласити, да телесно развиће детета може свести на све оно, што образује физиолошке особине детињег организма и њихово постепено прелажење у телесне особине одраслог човека, и да тако исто психичка наука о развићу детета мора испитати *карактеристичке знаке, разликовања* детиње свести према свести одраслог човека и успоставити *његово постепено приближавање* целокупном *духовном* хабитусу одраслог човека.

Телесне карактеристике детета тешко је набројати, јер су оне врло многостране; може се рећи, да *сви* физиолошки процеси дететови и сви његови органи показују друге особине него ли процеси и органи одраслог човека. Ако би хтели да то сведемо на извесне групе, можемо се држати или *појединих система органа* дететових и њихових функција, или их (као Баур) можемо свести на ове појаве: појаве *растења, промене у образовању и кружењу крви, дисања, гласа и говора, радње коже, пробаве и ресорпције, промене у функцијама костију и мишића, у радњи и држању тела уопште* и у успесима *нервног система и чулних органа*. Од овог треба истаћи само оно, што ће доћи у обзир за наша каснија разлагања.

Већ и скелет (костур) дететов показује типичке различитости од одраслог човека; на многим местима удова налазе се још

*) *Karl Vierordt*, Physiologie des Kindesalters, Tübingen, 1881., Laupp.

**) Сравни: *Alfred Baur*, Das kranke Schulkind, 3. изд. Stuttgart, 1904., Enke (овде ће ово дело укратко цитирати као „Баур“) и *Otto Huuser*, Grundriss der Kinderheilkunde, 2. изд. Wiesbaden 1901., Bergmann (цитираће се као „Хаузер“); и у делу: *Oppenheim*, Development of the child. New Yorke, 1899. (превео на немачки Амент и Гаснер) налазе се важне ствари из анатомије и физиологије детета. Осим тога овде долази обилна медицинска специјална литература, које овде не могу појединце навести.

Сравни и: *Otto Soltmann*, Die Reziehungon der physiologischen Eigentümlichkeiten des kindlichen Organismus zur Pathologie und Therapie, Leipzig 1895., Vest & Co.

*) Сравни: *Vierordt*, Physiologie des Kindesalters, стр. 209.

масе рскавице, које се после у одраслих замењују сунстанцијом костију. Детињи скелет због тога се даде савијати и попуштати и не да се тако лако пребијати као костур одраслог човека. Пропорције трупа, удова а нарочито саразмере главе су друкчије него ли у одраслог човека — ово молим да нарочито утубите с обзиром на антропометријско испитивање детета, о којима ћемо мало касније проговорити.*) Нас специјално интересују пропорције тела, где треба споменути, да је однос лубање и дела лица у детета друкчији него ли у одраслог. „Док овај однос у новорођенчета износи 18:1, у петогодишњег детета 15:1, у десетогодишњег детета 13:1, у одраслог је тај однос $2\frac{1}{2}$:1 и тако остаје. Због тога у детињег тела, особито у добу од 1—8 године, лубањском мозгу уступљен је већи простор за испуњавање и стога мора да је и *растење мозга у тој перијоди врло живахан*“ (Баур, Ibid., стр. 3.). Познато вам је да су лубањске кости на фонанелама испочетка спојене са кожицама, на фонанелама после настају коштане шавови лубање; али тек онда, пошто се мозак потпуно развио, шавови се потпуно затварају са т. зв. синостоама. Ако ово затварање костију абнормално прерано настаје то се кочи развиће мозга. Но, свако *кочење развића мозга* повлачи за собом *духовни застој* детета; највиши степен идиотизма представља у исти мах — уколико то почива на кочењу развића — екстремне случајеве кочења у развићу мозга. Микрокефалија — као што вам је можда познато из нашег рђеног опажања — не само да може остати „на животињском степену“, већ се она може налазити и испод степена интелигентних животиња. За даље појединости анатомских својствениости детета упућујем на антропометријска мерења, о којима ће бити говора мало ниже.

Ако пођемо редом према горепоменути групама *физијолошких особина* дететових, то у првом реду долазимо на *перијодичност појава растења*, што у многоме погледу за-

*) Дobar преглед о променама пропорција човечијег тела с добом налази се у којим анатомским уџбеницима за уметнике и у славном делу *Шадова*: Polyklet, von den Massen des Menschen, Berlin, 1822., Wasmuth, Сравни нарочито: *Froriep und Helmert*, Anatomie für Künstler, Leipzig, 1899., Breitkopf 2 Härtel, (3. издање).

сеца у периодичке варијације духовног развића дететовог. Знадемо, да детиње растење у висину није једнолико, већ оно показује периодичке варијације, које су прилично тачно установљене помоћу дугогодишњих мерења многобројне деце. То исто вреди и о растењу појединих делова тела. Некоје бројне податке ја ћу одмах изнети при излагању антропометријских резултата.

Од кружних односа може се споменути оно што се тиче наших психолошко-педагошких експеримената о испољавању (изражавању, експресији) осећаја (емоција, чустава) и њихових појава пратиља. Фреквенност пулса (број куцања срца у минути) *већа* је у детета него ли у одраслих и у млађе деце већи него ли у старије, у веће (по висини) деце истог доба спорија него ли у мање деце. Примера ради према многобројним мерењима провађено је да број контракција срца у просечности износи у деце од 6—7 година 128 у минути (максимум) до 72 (минимум) у деце од 10.—11. год. 109—56; у деце од 13.—14 год. 114—56, а за одрасле средње доба тај број износи 90—60. (По Бауру). Рад срца у детета је — с многих разлога — већи него ли у одраслог, напротив притисак крви је мањи, срце је сарамерно мало, а крвни судови су опет широки. Према Бауру овим се у исти мах условљава веће побуђење детињег срца но, по свој прилици да је боље ако се то доведе у везу са *оштите* већом надражљивошћу дечијег *нервног система*. Капацитет плућа (што се такође назива и виталним капацитетом или виталношћу) куд и камо је мањи него ли у одраслог; под тиме се тачније разумева „она количина ваздуха, што се после што дубље удисања може издисати помоћу плућа“. (Баур). Та количина мери се са спирометром, на коме се издисана маса ваздуха може прочитати у виду кубичких центиметара, и у деце истог доба различита је према обиму прсију и њиховој разлици при удисању и издисању. У просечности је у девојчице мањи, према Хеш-Ернстовој и *врло* мањи витални капацитет него ли у дечака истих година*), а расти знатно с добом у

*) Сравни: *Lucy Hösch-Ernst*, Das Schulkind in seiner körperlichen und geistigen Entwicklung, глава IV., Leipzig, 1906., Nennich.

оба спола; према Бауру деца од 7. год. у прозечности показују капацитет од 862 кубичких центиметара (cm^3) са дужином тела од 110,5 см, у 11. год — 1600 cm^3 ваздуха са дужином тела од 133,4 см; према Хеш-Ернстовој, која је мерила децу друге националности, деца од 8.—9. године показиваху у просечности 1200 cm^3 , деца од 14.—15. год. — 1925 cm^3 издихања ваздуха, са 126,1 см односно 145,3 см висине тела, а девојчице показиваху у дотичним годинама 1098 и 1725 cm^3 при висини од 123,7 и 150,3 см. Фреквенција дихања у деце је већа него ли у одраслог; према Флорту новорођенче дише око три пута брже као одрастао човек, па и шестогодишњаци дишу око 22 а одрасли 12—14 пута у минути. Од поменутих особина срца, од слабости дегиње мускулатуре, слабе отпорне снаге његовог нервнег система зависи факат, да се дете у свим својим телесним и духовним успесима куд и камо више *замара* него ли одрасли (сравни мерења *замара*, о којима ће после бити говора). *Замор* у сваком раду наступа брже у детета, но, дете долази опет и лакше до нормалног стања услед одморних утецаја — нарочито вам обраћам пажњу на то у примени свих експеримената о замору и одмору одраслог на дете. Мишићна снага детета је мања, и за рад од једанпут и за трајни рад. Надаље у мерењима *замора* треба имати на уму, да је сензибилност (осетљивост) коже дететове врло велика; при мерењу најмање удаљености шестара, где се сазнаје да су се два врха од шестара (циркла) дотакла коже, налази се да је та удаљеност у већини места на телу *мања* него ли у одраслог (што се нетачно може означити и тако, да је просторни праг коже финији у детета). Према мерењима Чермаковим*) ово нарочито вреди за она места на кожи, где одрасли показују *слабу* оштрину локалисања. Тако је Чермак на раменима пронашао 37,47 mm као најмање приметни размак шестара у деце, док се у одраслих врхови на том месту коже морају размакнути до 60 mm (Е. Х. Вебер пронашао је још веће вредности) да би се они приметили (перцепирали) као два осета. Уз

*) Czermak, Wiener Sitzungsberichte, III. ev., 1855. (цитирано по Бауру).

рок овоме лежи, као што је још Чермак наслућивао, у већем богатству живаца истог места на кожи детета; површина коже у одраслих постаје већа и број нервних завршетака не одговара томе.

(Наставиће се).

Учитељ и појачка дужност.*)

О учитељској појачкој дужности води се у последње доба јака и с разлозима поткрепљена дебата и као што се из представака среских учитељских зборова упућених на Всл. III. Савет види, једнодушна и оправдана жеља учитељска је — што већ и увиђавнији елеменат нашег народа потпуно и одобрава, да се те теретне неправедно натоварене дужности баш у овим тешким нашим школским приликама, што пре опрости.

Од како је у живот ступио XXVII. зак. чл. од 1907. год., а по овом и нова наставна основа за мађарски језик са строгим наредбама и великим захтевима у учењу мађарског језика на основу активног посматрања и путем непосредности, која као ватра троши учитељска плућа, учитељство је према данашњим приликама изложено или црви или школи и то у два правца да послужи, или и једној дужности да удовољи и онда себе здравствено да упрочишти. Те: две године како је закон у живот ступио и већ се показују опасни знаци умора код савеснијих учитеља. И доиста, ако се овде брзо не притекне у помоћ, учитељство ће морати — на жалост и с' болом у душинал' морати — вероисповедне школе напуштати. Па пашто нам онда и учит. школа у С мбору? Зато, да образује учитеље комуналним и државним школама? Та зато је посве непотребна Добро ће бити ако о тешком положају учитеља добро промисле на меродавном месту, те учитељству што пре у

*) Ми смо о појачкој дужности расправљали прошле године више пута у „Шк. Гл.“. Држимо, да је већ до сад тачно доказано, да појачка дужност треба да се сасвим укине из обвезе учитељска рада. Но како је овај чланак чун језгровитих мисли о томе питању, ми га радо доносимо, с једне стране да се види како уме слободуман учитељ да заступа своје право, а с друге стране за мemento онима који треба да одлуче у овој ствари.

Жао нам је само, што због простора у листу морамо да га у продужењу донесемо, јер у целини прочитан још је од јача утиска. Уред. „Шк Гл.“

помоћ притекну. Тим пре се томе надамо, јер су сада на тим позицијама и људи наше струке, који треба да познају учитељски рад и лебац. Њима је тек, по свој прилици, познато да у просвећенијим државама учитељи, који напред поменутиим начином морају стран језик да уче, имају не само боље плате, него су им и године службовања и наставно време смањени. Но да ће комуналне школе привући наше учитеље, брзо ћемо се из једног конкретног примера уверити, кад посмотримо колика је разлика у дужности између вероисповедног и комуналног учитеља. Један одличан вероисповедни учитељ, 3 године се путовао од немила до недрага и никад стална места није могао добити, јер су га увек због појања запоставили. А зашто? Није могао да виче у цркви, да се малтер са црквених зидова одваљује. Иначе врло је музикалан. Кад се приказивао у општини, свуда су о њему изrekli суд: слаб учитељ, а у ствари слаб појак, а пошто наш народ у учитељу бира појца а не учитеља, на крају реши се овај одлични учитељ, истина врло тешко и с' болом у души да каже: с Богом српска школо, ту за мене хлеба нема. Пријави се државном надзорнику за место. Овај га раширених руку дочека и ускоро буде, од министра просвете, за учитеља комуналне српске школе именован. И тако често добри учитељи због појања, тог споредног за нимања учитељског оду са српских школа, а често добри појци а слабији учитељи остају да шире просвету српску. По исказу истог учитеља, у вероисповедној школи имао је 33 наставна часа у основној. (а Школ. Уредба од 1872. год. прописује само 25 часова недељно) у два полудана одмора имао 5 часова поновне школе, а недељом и празником појање са децом и у цркви за певницом још просечно 5 часова. Свега дакле 43 недељна часа, а осим тога дневно још $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ ч. учење апостола. Бог је благословио дан седми, да се људи одморе. Ал' учитељ ни тог није вредан. Јер док други још спавају, он већ мора у 5 часова на јутрењу до 7 часова. У 8 часова — место да заморену плућу одмори — на редован наставни час до $\frac{1}{2}$ 10 час, па у 10 час. на службу; у пост још у

3 часа на вечерње. Не треба заборавити да пре и после богослужења има обавезе и са децом ван горњих часова. Па где му је онда одмор? Кад ће сам да учи и да се даље изображава и за сваки наставни час препаратације да прави. (Наравно ноћу или никад) Из овога се држим може свако уверити, да је овај рад мног. и за гвоздену плућу. И то све за 500 форината. Па још на варошкој скупоћи, кад већ и последњи варошки писар, који гимназије ни видео није има 1400 круна плате и 400 круна стапаране. А сад исти учитељ на комуналној школи има поред боље плате недељу и четвртак потпуно слободне за одмор (што му је и потребно) јер га црквено појање сад не терети. Има само I. разред са 30—40 ђака и 18 седмичних часова, јер 2 часа отпадају на науку вере, коју је свештеник обвезан предавати. Дакле 18 седмичних часова према 43, па још без појачке дужности. Мислим довољан разлог, да га одвуче у комуналне. Тамо задовољство и углед, а у вероиспов. школи због слабог појања увек негодовање и омаловажавање, које му је и у наставном и васпитном раду његовом сметало. Па колико има наших учитеља, који су у свом раду одлични, а немају никаквог угледа, јер нису добри певци. И баш тај неуспех који им вређа честољубље, а којим осећају стално негодовање од стране народа проузрокује, да млађи учитељи вероисповедну школу напуштају. А наш народ у учитељу само црквеног појца гледа и тражи, а о школском раду бригу и не води. Па тако и бива да се расписне стечај за учитеља, а у ствари бира се певач. Ево како наши ратари појме учитеља: Кад су у једној бољој вароши, после избора свештеника, наскоро бирали и учитеља рећи ће један ратар учитељу: „Но господине, попи смо избирали пара, а сад ћемо и вама. На то учитељ одврати: Јесте попи пара, ал' мени не. Тамо је једна црква а два поца, ал' учитељ сваки два терета вуче. Цркву и школу. Та не мислим ја тако рече чика, него к'о до сад сте сами појали у две певнице, а сад ће те стећи пара и мало помоћи. Дакле он само о цркви води бригу, јер то види. И доиста, код избора добије већину најсла-

бији учитељ, који је највећма могао у цркви викати. Но ал' и то валда нигде нема осим у пас Срба, да један учитељ мора у две цевнице појати. — Не држим да је овде народ крив, јер он је конзервативан, па на што је навикао, то хоће и да одржава. Он хоће лепо појање. Па потпуно је и оправдано, да се у цркви лепо поји, ал' зато треба тражити даровитог појца, а не сплита тиме немоћне и наставом већ извурене груди учитеља, који често за то ни дара нема. Зато је позвана власт, да нормира наредбом ово петриљиво стање учитељства и од обавезности појања разреши учитеље. У противном случају, куда води ово стање? Ове године је до 16 наших учитеља именовано на комуналне школе, а сваке године биће их и све више, јер је и тамо отварањем нових школа, потреба све већа. Но и код нас старе учитеље треба млађима заменити. А од куда ће се та потреба подмирити? Наша учитељска школа даје годишње највише 15—20 учитеља, пошто на учитељском пољу руже не цветају биће их све мање те по томе рачун је брзо готов, а са њиме и жалосна слика наше будуће школе. Од 15—20 оспособљених учитеља једва ће остати 5—6 а нама је потребно много више, тако да ће школе пожелети учитеља, ал' учитеља бити неће. А та опасност јако прети нашој школи због оптерећености, а нарочито због појачке дужности, коју учитељи, због променутих прилика школских, даље вршити не могу. Да је ова тврдња потпуно оправдана, види се већ и ове године, јер се свуда у оскудици учитеља, на њихова места, постављају учитељице. Па узмимо да ће се и даље испомагати учитељицама. Ал' ко ће онда у цркви појати? Зато је боље с краћег пута почети, те и учитеље што пре од појачке дужности ослободити и тиме многе опасности од наших школа одстранити. Има учитељ и осим појања доста друга посла, којег до сад није било. Доста је само рећи, да 26 недељних полчасова мора децу учити само мађарском говору, у обиму свих школских дисциплина. Са гледишта сираведљивости, законски члан XXVII од 1907. год. изједначио је плате учитељица са платама учитеља, а у ствари је учи-

теље појде дегредирао. Јер кад учитељица има 500 форината плате, а не врши појачку дужност (јер ручни рад је обвезан и за мушку децу), онда учитељ појац кад се одбије 3—400 форината за појање, служи само за 1—200 фор. Да јефтиног дипломираног слуге!!! Па где је изједначење у правима и дужностима? Или ако се појачка дужност не може захтевати од учитељица с каквим се правом онда иста може, уз једнаку дотацију, захтевати од учитеља?

Нећу да срањујем учитељску дужност са свештеничк м, јер би ме далеко одвело. Напомињем само, где су два свештеника служе сваких 14 дана једанпут, а где су 2 учитеља ни Божије свете недеље за одмор немају. А према учитељској плати од 500 фор. — стоји свештеничка од 3—4000 форината. Кад успоредимо учитеља са професором средњих школа, тек онда се види жалосна слика учитељска и велика неправда према њему. Док професори средњих школа имају недељних 15—18 часова и једна два предмета, а почетну плату од 2400 Круна, која временом достигне 5—6000 Круна, докле учитељ ради недељно чак и до 45 напорних и разноврсних часова за плату од 1000 К. Професор мора да служи 30, а учитељ поред много тежег и већег рада 40 година. Истива професор 4 године дуже мора да учи, али је ипак велика несразмера у плати, а нарочито у раду. А и чудовато је, да професор честито може вршити своју дужност, даје му се 15—20 часова, а учитељ тежи посао како ће да врши 45 часова недељно. Што се црквених дужности тиче, хоћу још само то да напоменем да у цркви нико ниш а из љубави не врши, осим учитеља. Свештеник, певац, црквењак, звонар, па чак и татори имају лепе плате, последњи зато, што само 5—6 пута годишње по цркви тас носе. Ал' наравно учитељ је добро награђен, па нека ради сад већ нешто и из почасти. Награда му је као појцу, ако није кадар појањем да задовољи, често штикловање и понижавање од стране простог народа, што му је наравно и код васитне дужности од велике штете. И ако учитељ ту појачку дужност, за коју никакве плате нема, дакле почасву, не може да

врши, онда се неки испрсе па геле: та он мора појати, а кад не може нека појца плати. Дакле чујте, поред свршених 8 виших школа и напорног рада, из жало све месечне плате од 40 форината, из које на овој скупоћи ни сам живети није кадар, још и појца да плати. Овим начином нећемо ни најмање дати воље младићима да се на учитељски позив одају, те ни број учитеља умпожити. Чуо сам још и ово кад не може да поји у пензију с њим. Само једно заборављају ти, да за изнемогле појце пензије нема, јер се црква за то још није постарала, а државни пензион фонд је само за изнемогле учитеље. Питање изнемоглих учитеља-појаца требало је већ одавна решити, јер често бива да учитељ може учитељску, ал' не може појачку дужност да врши без опасности по своје здравље, те је услед тога изложен силним инсулгима у својој општини, а решењем овог питања обишло би се силне несугласице између учитеља и општина. Учитељство ни не тражи награде за појаче и ако се признати мора да је ову дужност родољубиво и савесно вршило, али притиснути новим теретима траже оправдане олакшице. *Зато школу учитељу, а цркву црквеним служитељима, који су нарочито за то способни.*

(Свршиће се).

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера.)

Превео Аhmes.

II. ОДЕЉАК.

(Наставак из 1909.)

D. Реалке.

Ако, дакле, нећемо да се са свим избаци штудија старих језика а нарочито грчкога језика, онда ћемо усвојити гледиште децембарске конференције и нећемо признати, да је корисно и могућно постављање заједничке основе за све више школе. Ваља, пак, признати, да су реалне гимназије услед постигнутога успеха у праву, да уводе реформне планове; а да ли ће уводити с наслоном на реалке или на гимназије, ваља им оставити потпуну слободу у избору, где врло често утичу и месне околности, тим пре што потпуно одговара

посредничком положају реалних гимназија између гимназија и виших реалка.

И тако се реформне школе смеју сматрати само као нова врста реалних гимназија и ништа више. Не смеју се одобрити жеље, да се ова реформна гимназија огласи као једина виша школа за образовање. Не оскудева се у свакојаким предлозима. Највише годи пријатељима једноликих школа свакако наставни план, који је уведен у Лајбницовој школи у ХанOVERу, по коме се гимназија и реална гимназија размимолазе тек у II В, јер је тек у овом разреду уведен грчки односно енглески језик, а то за грчки језик значи потпуну пропаст или би тада морали новији језици и математичко природни предмети, за рачун старих језика, доћи у највише разреде, више него што би било саветно.

Боље је, дакле, да се радујемо великој разгранатости виших школа, која даје могућности појединцу, да може према својим способностима и приликама да бира пут за своје више образовање или да му природни саветодавци могу исти изабрати. Свакако да општи ниво образовања неће се уздићи, ако се свакоме и свима прописује један исти пут ка општем образовању, него ће само бити мањи. —

F. Виша женска школа.

И у овом одељку, као и у пређашњем, не можемо се кретати по стално утврђеном земљишту; још је много шта нестално на овом пољу васпитања, мишљења су још не довољно објашњена и једно другом противречи а циљеви, којима се тежи, нису свугде исти. Са питањем о вишем женском образовању је као и са самим питањем о женскињу, т. ј. ми стојимо још посред самог развитака а од чести и у самом почетку. Па ипак ћемо покушати, да овде извесемо оно, што у опште вреди и што је типично на овоме пољу школском.

Име и појам више женске школе није из данашњег доба. Јер ако су још одавна постајале тако зване *више девојачке школе*, ипак су се под овим именом подразумеване веома различите школе, које не имадоше јединства у задатку и које су цењене за нешто више од народних школа. Држава је показала мало воље, да што на он ме

пољу поправи и унапреди и тако је остало борцима за више женско образовање, да они учине одлучне кораке. Реше, да позову све, који служе овој ствари, на збор у Вајмару 1872. године на коме истакну као дневни ред само један предмет, т. ј. „Основне мисли о законском нормирању уређења и положаја виших женских школа у односу према осталим школама и државној управи наставе“.

Овај збор донео је обилате плодове, јер је он установио „Часопис за женско образовање у школи и у кући“ и „Немачко удружење за више женске школе“, које се у пододборима распрострло по целој Немачкој. Удружење је имало за првих 25 година свога опстанка 15 главних зборована, који су значајне етапе у развијању виших женских школа и у питањима која су с њима скопчана, а нарочито у питањима, која се односе на образовање, испит и положај учитељица.

Виша женска школа није више стручна школа, као што је пре била, него је виши завод за опште образовање, чији курс траје 9—10 година. Она је подељена на нижи, средњи и виши течај у којима се уче ученице од 6—15., односно 16. године. И тако виша женска школа може упоредо стати са реалком, с којом има заједничку наставу и два нова језика. Задатак пак, који је себи поставила виша женска школа, врло је zgodно обележен од пруског удружења за јавне више женске школе као „више образовање за жене и девојке, које су способне, да породичном животу даду морално здравље и економну сталност и да, у колико нису заузеле дужностима породичног позива, узимају учешћа у раду, према своме кругу живота, било ради свог сопственог издржања било ради општега добра. Женска школа има толико да ради на решењу васпитног задатка у школи и у кући, у колико се то даде постићи смишљеном, општом наставом образовања на религиозно-моралној основици и васпитном снагом добро уређеног школског живота.“

Виша женска школа у Пруској.

У скоро после Вајмарског збора од 1872. године почело је радити министарство Фалково на законском уређењу виших женских

школа. Али ред о унутрашњој организацији виших женских школа налази се тек у „одредбама о женским школама, образовању учитељица и испиту учитељица од 31. маја 1894. године“. По њима је утврђено, да ове школе имају деветогодишњи курс али је допуштено заводима са десетогодишњим курсом, да могу исти задржати без повишице у наставном градиву, те да градиво, одређено у 3 највиша разреда, расподеде на 4 године. Име више женске школе смеју носити само они заводи, који имају најмање 7 разреда и у којима се уче 2 страна језика. Наставни план има овај облик:

Предмети:	Нижи течај			Средњи течај			Виши течај		
	IX	VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I
Веронаука	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Немачки	10	8	8	5	5	5	4	4	4
Француски	—	—	—	5	5	5	4	4	4
Инглески	—	—	—	—	—	—	4	4	4
Историја	—	—	—	—	2	2	2	2	2
Географија	—	—	2	2	2	2	2	2	2
Рачунање	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Природне науке	—	—	—	2	2	2	2	2	2
Писање	—	3	2	2	2	2	—	—	—
Цртање	—	—	—	—	—	2	2	2	2
Ручни рад	—	—	2	—	2	2	2	2	2
Певање	—	—	—	—	2	2	2	2	2
Вежбање	2	2	2	—	2	2	2	2	2
Свега недељно:	18	20	22	28	30	30	30	30	30

Немачки језик има да даде поред готовости у употреби матерњег језика још и познавање неколико одличних дела класичне литературе, живота и значаја неколицине највећих песника класичног доба.

(Наставиће се.)

Педагошки преглед.

Школе у Белгији. Белгија је у многоме земља слободе. Вламани који станују у северном делу земље, бодро су пазили од увек да неподлегну утицају полицијске Пруске, напротив Валони, који у јужном делу земље живе, мање су се опирали француском утицају. Оба племена уживају у својој земљи неограничену слободу штампе и говора. Код њих нема строгости у погледу пријава о промени стана нема ограничења у вођењу неког заната, нема прописа који сметају да поседник своје грађевине преиначује, нема одређена о састанцима појединих удружења и опходима било ноћу или дану, нема присил-

ног школовања ни војничке обвезе. Само је једно у њих обвеза: право бирања.

И у погледу школе влада у целој земљи слобода. Не само да се не мора дете шљати у школу, него се по вољи и неограничено и школе могу отворати. Сваки ко се осећа позваним, може отворити школу, ако му се не може што замерити са моралне стране, често добије такав основалац и државну припомоћ за своју школу. С тога је број школа и јавних и приватних доста знатан; и у њима је свугде строго учињена подела између мушких и женских. Дечаке уче учитељи, а девојчице учитељице, по селима већином калуђерице. У свакој општини налази се с тога посебна мушка и женска школа. У већим варошима је подела школа нешто друкчија. Антверпен има н. пр. осим општинских школа, још и више основне школе за напредније ученике и ученице виших разреда, а осим тога „middelbaren scholen“, које одговарају грађанским школама. У великим варошима има још и продужних школа, али су по селима ретке.

Наставни језик је у северним провинцијама вламански, у јужним француски, али тако да је и један и други језик наизменично у оба краја обвезан. Сва настава је у народним школама бесплатна и књиге и писаћи прибор даје се бесплатно. Ове погодности нема у вишим школама, напротив има школа по већим варошима где се плаћа, а удешене су за децу имућнијих родитеља, којима није стало до бесплатне школарине и осталог. У мањим варошницама и насељенијим селима има либералних и католичких пансионата, овима праве конкуренцију школе разних калуђерских редова, у којима влада бесплатност; већином оне конкуришу либералним школама док се католичке школе сматрају као „примљене школе“ које уживају државну припомоћ.

У великим варошима већ одавно постоје забавишта. Она су велика добробит за сиромашнији свет, јер деца остају тамо и преко подне и добивају топао ручак бесплатно или за неколико сантима. У Антверпену има преко 12 таквих школа, а све су уређењем и управом угледне. По њима су подигнута забавишта и у Бриселу и Генту, а осим тога и школе за слабоумне, у чему је опет Антверпен предњачио.

И у вишим школама није Белгија си-

ромашна. Осим индустријских и техничких школа, којих има у Антверпену, Шарлроу, Монсу, а у мањем стилу и у многим другим местима у земљи, па и у селима, има у земљи знатан број Атенеа, под којим се именом разуму спојене гимназије и реалке. Свеучилишта су у Бриселу, Генту, Литиху и Лёвну, ово последње је строго католичко. Уз свеучилишта иде упоредо виша трговачка школа у Антверпену, рударска академија у Монсу, политехничка у Литиху и виша војничка школа у Бриселу.

Поред све множине школа у Белгији једно је жалосно, да се још увек меродавни у земљи уздају у државно гоњење у школу. Либерална партија тражи то давно а тако и општу војничку обвезу, Иако је похађање школе у главном добро, често има случајева, где родитељи држе, да су им деца са 4—5 година школовања доста научила и да је време да сама што привређују, те тако и покрај законске забране има деце већ од 11 година која раде у рудокопима и творницама, а може се мислити какве су последице од тога. Малено знање које се таким школовањем постигне, брзо се растопи и с тога није чудо да статистика у тој земљи броји саразмерно знатан број неписмених. С тога је и гласање удешено при изборима тако, да бирач на листи кандидата замрља црном оловком квадратну белу тачку и тиме је гласао на целу листу.

Последица неприсилног школовања је и то, да белгиска омладина слабо цени ауторитете. Учитељ је немоћан. Телесна казна је строго забрањена, и ко се усуди, да неког дечка тера у ред казном за непристојно понашање, може изазвати против себе народну буру. Неповорност омладине често се појављује и против рођених родитеља, који напошетку губе сваку власт над својом децом. Бива да какав чавргов живи онако на своју руку слободно и проба и така уживања, која су тек за старије године прикладна. Деца од четири године са лулом или цигаретом у зуби, нису на улици никаква реткост и такав дуванџија хоће још да потражи ватре од зрела човека и пристојна изгледа.

Успех школске наставе по селима доста је слаб, које због неуредна похађања школе, а које због скраћивања школске године. У варошима је у томе бољи ред, нарочито у Бриселу

и Антверпену. Овде се дају родитељима сваке недеље извештаји о напредовању децју, полугодишње одржавају се испити, а њихови резултати од значаја су и по унапређење учитеља. Крајем јула и почетком августа по целој земљи деле се деци велике награде, а то се изводи уз велике свечаности. Честољубље деце се овом поделом награде у знатном степу појачава, градски начелник и саветници долазе на те свечаности у свечану званичну оделу. После тих свечаности наступа велики школски одмор („groote vacantie“) од седам недеља, а у другој половини септембра почиње нова школска година.

Надзор народне школе у Белгији је до ситница уређен. Провинција има девет и у свакој има 2—3 главна школска надзорника; осим ових има још поднадзорника који се зову „kantonale inspekteurs“. За женски ручни рад постоје посебне женске надзорнице; исто тако посебни надзорници за наставу у цртању и гимнастику. Сваки надзорник одржава конференције, тако да се учитељи не могу потужити да их мало сазива. Од израде тема за конференцију ослобођени су само управитељи (hoofdonderwijzer). У учитељству су узаконјени називи hoofdonderwijzer и hulponderwijzer; у варошима су називи осим управитеља школе, „onderwijzer“ и „onderwijzeressen“.

(Свршиће се.)

Школа и настава.

Општинска прехрана школске деце. Белгијском парламенту је поднешен законски предлог, којим се тражи да се узакони да је држава дужна издржавати (хранити) сироту школску децу. Предлог се позива на општински поступак који се већ од 25 година практикује по примеру Брисла, у многим белгијским градовима.

У Брислу је пре 25 година почело организовање школских трапезарија у којима све више и више ученика добија храну. Сада годишње сам Брисл троши у ту сврху 450.000 франака, а по статистици белгијског министарства јавне наставе 730 општина у држави троше на исто преко 6 милијона франака. Прехрану ђачке омладине сматрају тамо све више као општу социјалну, а не као добровољну хуману дужност.

У Енглеској је све до 1907. прехрана сироте деце била искључиво задатак појединих друштава. Отприлике 1900. је основан „Централни одбор за бедну децу“ са задатком да овај добротворни рад органише. Рад му се простирао 1905.—6. г. на 264 школе. Издавање ручкова почело је новембра а трајало је до Ускреса. Течај овог помагања је дакле трајао 10—15 седница.

1907. настала је велика промена у прехрани деце. Онда је ступио у живот закон „Provision of Meals Act“, који обвезује општинске власти да се брину о прехрани ученика осн. школа, а дозвољава им у исту сврху прирез ако се трошкови не покрију добровољним прилозима.

И тако сирота деца имају бесплатан ручак и број им је веома порастао нпр. у Лондону; док је 1907. било њих 27.000, фебруара 1908. било је дневно већ 37.685, а марта 1909. 41.340 сиротана. Испочетка су ови трошкови у Лондону покривани добровољним прилозима, но сада се разрезају и прирез но нико и не мисли у Лондону — као што се догодило у Паризу — да варош одреди максимум коликом ће свотом да притиче у помоћ овој установи, јер као што наглашавају, њихов систем не лежи на материјалној основи но на дечијој глади и на том сазнању да непотпуна храна отежава наставу. **Д.**

Учитељство.

Савез словенског учитељства у Аустрији. 31. дец. 1909. управа савеза имала је своју седницу у којој је, између осталих предмета, установила дневни ред за велику скупштину савеза, што ће се одржати 9. августа о. г. у Кракову. По томе реду биће 9. августа седница одбора савезовог. 10. августа скупштина изасланика појединих организација на којој ће се радити овим редом: 1. Отварање. 2. Пословник. 3. Исправка статута. 4. Извештај тајников. 5. Извештај благајников. 6. О задацима и циљу савеза словенског учитељства реферисаће Новак и Хајни. 7. Службена прагматика, реф. Полка. 8. Избори. 9. Предлози одбора 10. Евентуални предлози. 11. августа свечана седница: 1. отварање и поздрављање изасланика и гостију. 2. Слика данашње школе у Аустрији. 3. Слика школе у будућности. 4. Банкет. — 12. августа. Пре

подне разгледање места и његових знаменитости, по подне излет у Вјеличку и др.

„*Vestnik*“.

Удружење моравских учитељица имало је 16. јан. по нов. к. своју скупштину у Брну. Циљ удружења истакла је председница Гебауерова у смишљеном говору. Да би наше колегинице виделе како њихове сестре у Моравској слободоумно мисле, износимо некоја места из тога говора: „Ми учитељице радимо весело, с љубављу се посвећујемо раду у школи; нема позива осим матерњег, који би био осећају женину ближи, него што је позив учитељички. Данашње доба почиње схваћати значај доброг васпитања омладине, по кућу и друштво, тако васпитање и образовање женскиња почињу и меродавни кругови пазити и ценити. А и право је тако.

И жене почињу приступати извору рада, почиње се признавати њихово право на рад и равноправност друштвену. Узвишење женскиња је корак људском препорођају. Покрај жена и мужеве иду за тим да уклопе несправности са којих се жене теретиле. Но таквих је мало, а више је оних који сво право рекламују за себе, а сваки поклит женски за равноправност гледе да угуше.

Праведно је да и учитељице могу у школама не само настављати него отпављати и управитељске дужности. За сад нема у Моравској ни једне управитељке, а према саразмерном броју учит. снага, требало би да има бар 15 управитељица.

На та места не тежимо из власничке појуде као што нам се пребацује, него из осећаја за право и кад нам се то не да, сматрамо за неправду. Справедљивост и праву културу непосредно нападају ти који грубо нападају право целог сталежа за то, што хоће да живи. — Наша безправност нас тишти. Није справедљиво допуштати учитељицама да настављају у школама дечачким и смешаним само ђаке шестогодишње и седмогодишње. На уредничка места у тим школама немају приступа, а на девојачким школама оснивају се места само за мушке. Учитељице немају заступство у школским властима, политички су бесправне. Све нас тишти одређење, којим се не допушта учитељици кад се уда да остане у школској служби. Не због тога, што би се све учитељице хтеле удати. Главни разлог је, што нећемо, да нас закон ускрати, хоћемо да смо

слободне и независне. Зашто изгонити из школе учитељицу која весело ради, због удаје? Присутну господу посланике молим, да се заузму, да та нехумана наредба буде укинута.

Осим обвезе школске хоћемо да радимо на унапређењу наших девојака и жена.

Жалосно је и карактеристично по данашње прилике да се у многим нашим породицама о девојкама говори: „На што ће јој школа, неће бити докторка; нека козе пасе и помаже у кући.“

А ја слободно тврдим, да ће многа од тих жена која је имала нејасне представе о свету, словенским народима много учинити за унапређење тога. Хоћемо да су нам жене образоване, просвећене, добре васпитачице деце, штедљиве домаћице, разумне другарице својих мужева, свесне чланице друштва. „На завршетку је рекла: „Ми учитељице хоћемо да радимо на просвећивању и подизању нашег народа, наших жена, али дајте нам једнакост и равноправност и у животу друштвеном; покажите своју добру вољу, не лепим речима, него делима“.

Скупштина је била израз манифестације за укидање целибата а за постизање материјалних и правних прилика учитељица. На скупштини је било присутно неколико важнијих посланика народне странке.

Учитељ Мразек поздравио је скупштину и истакао, да су зле прилике по народну школу и учитељство. Потреба је да се сви делови учитељства уједине. Па кад се међу нама изроде несугласице, незаборавимо на интересе народног школства и народног учитељства. Нека је учитељство увек једнодушно, како би заједнички и орно радило на измени данашњих неповољних прилика.

О целибату је говорила прегледно и опсежно учитељица Антонија Јаналикова, а о потреби индустријалних учитељица Ана Пахоликова.

У самој дебати је посланик др. Странек и означио тежње учитељског удружења за удео женског питања у опште и истакао да ће се све те тужбе уклонити кад се извојује женска равноправност. Затим је примљена резолуција у питању целибата, у којој се означаје као ненапредан пазор одржавање целибата, јер се тиме омаловажава лична слобода, а то није оправдано ни са људског гледишта ни

са народно економског, с тога је скупштина за укидање § 14. зак. чл. који целибат одређује.

У питању индустријалних учитељица усвојена је резолуција којом се тражи између осталог 25 годишња служба и уређење матаријалног и правног положаја.

Тражбине далматинских учитеља. Удружење је поднело далматинском сабору молбу да се изједначе плате учитељица са учитељским платама, да се даде станарина свима учитељима и учитељицама, да се урачунају све године службе и пре дефинитивног оспособљења, да се сниже године службовања на 30. Но на сабору су неки говорници били противни томе, јер по њихову мишљењу, учитељство нема довољно предспреме. Удовољило се једино томе, да се урачунају у службу 2—3 године пре оспособљења и примљен је закон о 35 годишњој служби.

Практичне обраде.

Зашто се пужа детлић уз дрво?

I. Истицање проблема. Ко је од вас већ видео детлића? Где? (на дрвету). Где си ти видео? (опет на дрвету. А и на слици је приказан на дрвету). Па шта ти је ту необично? (Што се пужа уз дрво?)

II. Растварање проблема. А. Како приметити детлића? (луна кљуном) Како га зовемо због тога? (ковач).

а.) Но он не кљуца у свако дрво — јесте ли већ пазили на то? (кљуца болесно, труло дрво). По чему се то познаје? (црвоточно је, шушље). Зашто су та дрвета болесна и трула? (Рију их зарезници. — Ларве у дрвету. — Покаже се један комад така дрвета). Шта се ради с таким дрвећем? (Извади се, одсече се.) Ко нас подсети да је дрво рђаво? (Детлић). О чему смо до сад говорили? Где кљуца и теше детлић?

б.) Шта сад треба још да знаш о том његовом послу? (Зашто он кљуца, теше). Можете ли се сетити? (Зарезници, ларве). Шта, дакле, нађе детлић у таком дрвету? (своју храну). Плаши свој пљен (јако удара), а хвата га унаоколо по стаблу, с тога се пужа у спиралној линији! Понови, како детлић уме да дође до пљена. Због чега треба чувати и пазити детлића? (користан је, нарочито у шуми).

Но детлић кљуца и због нечега другог: где кад све иверје отпада кад теше! Шта тиме направи у стаблу? (рупе). На што су му те рупе? (стан, гнездо). Његов стан има два дела (одељења) — Цртеж (слика или скица на табли). Место где се гнезди и где спава. (Овде спава, а тамо спесе 4—5 јаја и на њима леже наизменце женка и мужак (с црвеном капом). Какав је улазак у рупу? (узан). Зашто? (Заштита против времена и непријатеља). Детлић се не може гнездити у свима јамама, — ко се у њих настани? (Тице певачице, сенице, чворци и т. д.) Какве су то све птице? (врло корисне). Због чега је у томе детлић вредан пажње? (двоструко је користан). Понови укратко: Зашто детлић теше? (стан — храна). — **Б.** Како зовемо детлића? (Ковач). Шта треба ковачу кад ради? (алат). Па о чему морамо говорити и код детлића? (о његовом алату).

а.) Чиме се пужа по стаблу? (ногама). Реци укратко шта знаш о томе! (два прста од натраг, два од напред, прети дуги, канце оштре). На што му је то? (да се може закачити за кору, раздаје раскречити, на широј површини се одупрети). Уз то су му краци кратки и прени гребен узан, дакле тежиште му је држања на стаблу.

б.) Због чега не може пасти? (Реп га подупире). Због чега му реп помаже у томе? (Пера у репу су јака и тврда, двореди). Колико подупирача има? (3: реп, ноге — треножац).

в.) Који занатлија теше? (дрводеља). Које му је најважнији алат? (сикира — брадва). Шта је у ковача, детлића такав алат? (кљуном) Како изгледа? (дуг, прав, клинаст, јак). Удара кљуном у кору као длетом, да све иверје отпада. Како држи дрводеља сикиру, кад хоће на сигурно место да удари? (на кратко). У чему је сличан детлић томе? (кратак врат — тачан ударац). Каквом сикиром се теше, да је ударац снажнији? (тешком сикиром). Шта је у томе слично у детлића? (Глава му је велика и тешка). Какви су му ударци с тога? (тачни и снажни). Шта му бива с главом због тога? (дрма се, потреса се, одјекује). Па какве су му кости у лубањи да то издрже? (јаке).

г.) Често је зарезник тако дубоко, да мора детлић нечим другим да га вади, чиме? (језиком). Видите још једном ове црвоточине! Какав му мора бити језик? (танак, дуг, опру-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

жан). Зашто се лако заквачи конач на промаљачи? (има куку, закључак). Зашто се стрела тешко извлачи из ране? (кука). Таке куке има и детлић на језику. Шта ради њима? (ларве се закваче и лако извуку). Зашто се са штаницлама за муве ухвати тако много мува? (лепљиве су). И детлићев језик је лепљив. Шта бива због тога? (Мали црви лако се залепе). Осим тога може језик у детлића јако да се испружи помоћу мишићних везица (цртеж, језичког апарата). Уз то је врло добар орган за осећање). Понови: За чега је језик у детлића врло добар апарат (справа)?

д.) Како детлић изнађе така дрвета, у којима су зарезници — како их позна? (кад кљуца, така дрва шупље одјекују). Којим се органом тада служи детлић? (слухом). И мирис му помаже. Каква му морају бити та чула? (Мирис и слух општар, фини).

Сад ћемо све детлићеве алате скупити у једно: а.) ноге за пузање, б.) реп, в.) кљун, (кратак врат, велика глава,) г.) језик, д.) слух и мирис. Изређајте како ради појединим алатом! —

Примедба: Главним питањима сређују деца у одговорима опет при крају градиво у прегледном реду, а то се на табли у форми диспозиције писмено фиксира, овако:

(Проблем): **Зашто се пужа, скакуће детлић уз стабло?**

А. Детлић, шумски ковач (дрводеља).

а.) У чега кљуца (болесна дрвета).

б.) Зашто кљуца:

1. Храна (корист)

2. Гнездо (место за гнездо и место за спавање.)

Б. Алат у детлића.

а.) Ноге за пузање (склоп).

б.) Реп (подуширач, треножац).

в.) Кљун (клин, длето); уз то:

1. врат кратак (хитац тачан),

2. глава велика (ударац снажан),

3. Кости јаке (потрес).

г.) језик (танак, кука, лепљивост, (апарат језика).

д.) слух и мирис (фини).

Име: Детлић, пузавац, ковач, жуња.

Помоћу оваке диспозиције, учитељ ће увек владати градивом и приказати добро и

логично наставни облик; деца ће таким током лако упамтити градиво и лако га репродуцирати.

ЛИСТАК.

Место рођења Ј. А. Коменског.

Спорно питање о месту рођења славног Коменског, коначно је решио Јан Непомук Јелинек, свештеник у Бојковицима. Истраживаоци о Коменскову пореклу, знали су већ од неколико година о проучавању свештеника Јелинка, али тек прва овогодишња свеска Часописа Чешког Музеја, донела је резултате његова истраживања по архивима и матрикулама. Истраживалац је кратко и јасно доказао, да се Ј. А. Коменски родио у Угарском Броду, као што се томе домишљао Гиндели још 1860. год.

Породица Коменскова је пореклом из Комне, где је имала у закупу имање. Год. 1591. до 1596. био је поседник имања у Комни Станек, којег су сви звали Станек Фојт. Овај је имао три брата: Вацлава, Јура (Јиги, Ђура), и Мартина. Прва двојица записани су као Вашек Фојта, и Ђура Фојта. Мартин се није водио у записнику јер је становао у селу Комни. Настанио се у Угар. Броду и забележено је, да се са грунта Фојта Станка има платити мање наследство брату Мартину Коменском у Угар. Броду. Називао се, дакле, Коменским у Угар. Броду, јер је дошао из Комне.

Тај Мартин је отац Јана Амаса, који му се родио у Угар. Броду 1592. год. Мартин Коменски умро је почетком 1604. год. Те године живеће су још у Угар. Броду, две удаће сестре Јана Амаса: Маркета за Павлом Бошковским, а друга за Урбаном Струменским. У Угар-Броду умрла је и Коменскова мати Ана.

Тиме би било доказано где се Коменски родио и како му је пошккло презиме. Славни педагог увек се још називао Nivanus и Nivniensis и год. 1611. у Херборну, а тако и 1613. у Хајделбергу означно је Њивнице за своје завичајно место.

И данас, на основу истраживања свештеника Јелинка то је сасвим јасно. Кад је отац Мартин Коменски умро 1604. год. у

Угар. Броду, почиње Станек Фојт плаћати дуг са имања Компанског, место у Угар. Брод, у — Њивнице. Год. 1605. прима тај дуг Козак у Њивницама, а 1606. Мравенец у Њивницама. Козак и Мравенец били су старатељи сирочета дечка Јана. Идућих година (1607 и 1608.) веома је изразито записано, да они примају дуг „за сироче Јана на наукама“.

Јан Амос Коменски био је тада послат у школу калуђерску у Стражници, а год 1608. као 16 годишњи дечко у Прерову (Моравска). Дакле, последњи завичај одакле се дао на школе, биле су Њивнице. Пошто је у опће био обичај, да студенти при упису пису казивали место рођења, него место становања, записао се Јан Амос Коменски, као *Nivanus* и *Nivnicensis*, а 1644. г. и немачким псевдонимом *Huldericus de Neufeld*; овде је реч Амос превео у *Huldericus*, а речју *Neufeld* замену Њивнице.

Држало се у један мах да је име Амос латински превод презимена Миличка или Милич. Али у то доба није било у Комни таког имена. У записима о детињству Коменскову, свугде га називају сирочетом Јаном. По томе је јасно, да је библијско име Амос примио Коменски тек у „Дружини Моравске Браће“.

„*Comensky*“.

Преглед књига.

Les idéals d'enfants, par J. Varendok (Archives de Psychologie, publiées par Th. Flournoy et Ed. Claparède, Tome VII., Nr. 27, 365—382. 1908.)

Писац је учинио једну *Enquête* од 745 деце између 7 и 16 година, с обзиром на питање: која им се особа допада и рада би да то буду? Плод тог испитивања беху донекле врло лепа и значајни резултати: Идеали за најмлађе ђаке већим су делом родитељи, с примедбом да девојчице нешто дуже и јаче узимају родитеље као своје узоре него ли дечаци. Остали чланови породице врло слабо узимају се за углед. Док 19% деце узимају за идеале своје родитеље, то само 7% њих узимају за угледе остале чланове фамилије. Особе даљње околине узимају се од стране дечака само до једанаесте године живота. Но девојчице одабирају особе околине прогресивно до своје тринаесте године. 29% девојчица налазе своје идеале у особама

околине (средине), а у дечака тај постотак износи само 10%. Напротив дечаци избирају слободније и у вишој мери славне личности као своје узоре. Вредно је и то забележити, да дечаци само до своје једанаесте године налазе своје идеале у особама другог спола, док девојчице увек у већем броју узимају своје узоре из реда мушког спола. Испитивање о начину *tertium comparationis* између осталог показује, да се у оба спола више обожавају интелектуалне (умне) способности. 46% девојчица траже свој идеал у каквој врлини (доброта срца) а тај постотак износи у дечака само 15. Алтруистички осећаји (противни егоистичким или себичности), почињу се обожавати тек од једанаесте године живота и у дечака и у девојчица.

Dr. Паја Р. Радосављевић.

Dimitre Katzaroff, *Le rôle de la récitation comme facteur de la mémorisation. Travail du Laboratoire de Psychologie de l'Université de Genève.* (Archives de Psychologie, 1908, sv. 7, br. 27, str. 225—258).

Овај је рад наставак познатог Ебингхаузовог дела. Сврха Кацаровог испитивања беше та, да успостави, да ли опетовано казивање или поновно читање неког градива има већу фиксантну моћ, и онда, помоћу ког механизма казивање утиче на фиксацију. Експерименти су овако текли: На ротирајућем ваљку беху експоновани парови бесмислених слогова и то за време од два секунда, и онда је то више пута читано (до 10 пута). После тога — у принципу — узете су двојачке серије за меморисање: т. зв. *L*-серија (*lecture*) и *R*-серија (*récitation*). У *L*-серији губило се искључиво помоћу читања асоцијације, у *R*-серији помоћу казивања (наизменице са читањем). Испитивање чврстоће, сталности асоцијације предузимало се после 24, 48 и 72 сати.

R-серија показала је посве боље резултате (у фиксацији) него ли *L*-серија, па и репродукција беше посве сигурнија и лакша. Најповољнија комбинација изгледа да је она, где се чешће почетно прочитавање казује барем двапут и после тога се најмање двапут прочита. Као разлог, зашто казивање даје боље резултате, наш аутор наводи, да је а ф е к т и в н о стање особа на којима се експериментише (т. зв. субјекти) за време казивања

јаче него ли за време простог читавања, где је субјекат миран и индиферентан. Осим тога репродукција при испитивању L-серије тиме се отежава, што се експонује само половина слоговних парова, што усупрот пређашњем испољавању по паровима изгледа као нешто страно, услед чега се субјекат дисорјентираше. Но, у тубљењу (меморисању) помоћу казивања, субјекат је већ навикнут да гледа само половину слоговних парова.

Капарово истраживање биће добар прилог експерименталној педагогији и дидактици.

Dr. Паја Р. Радосављевић.

Б Е Л Е Ш К Е.

Овај I. број „Школ. Гласника“ шиље-мо свима оним читаоцима, који су измирили целу претплату за прошлу годину или бар прву половину. Молимо дужнике да пошљу свој дуг. А оне пошт. читаоце којима овај број пошљемо на углед, молимо да се одазову претплатом или бар јаве картом кад мисле послати претплату.

Добротвор српске школе. У Сомбору је преминуо у недељу пред Богојављење Стеван Коњовић-Николпи. Од својег великог иметка оставио је 50.000 К, једну кућу и 66 ланаца земље, за оснивање завода, за глуво-неме и епилептичне. 32 ланца земље у сентомашком атару и 6000 К у готовом, оставио је на подизање и издржавање једне српске вероисповедне школе на сентомашким саланима. 12½ ланаца сентомашке земље оставио је на руковање сентомашкој политичкој општини да из прихода тога иметка сваке године на св. Николу заодене толико српске школске деце колико се буде могло из дотичног прихода. Један салаш у Сомбору са 54 ланца земље, оставио је као штитен-

дијску закладу за питомце у каменичкој војничкој школи.

Именовање учитељице. На место умрвљене учитељице у Орловату Софије Будимлићеве, на ондашњој школи постављена је Емилија Барбуљева, којој је општина одредила засебну награду за учење појања те тиме допринела, да је Српкиња постављена.

Безплатна места у санаторијуму. Министарство јавне наставе је објавило да има 16 бесплатних места у санаторијуму у Ђули. Ова места могу тражити државни и вероисповедни професори, учитељи и учитељице. Молбенице упућене на министра просвете, треба слати управи санаторијума: József királyi herceg Szanatorium Egyesület. Gyula. Békés vármegye Lugoserdő.

Franz Schüller y Amstetten-y, развише за школе и велика звања **течне екстракте мастила** да сваки може сам одмах изготвити, добро, чисто и јефтино мастило. Екстракти мастила нине су-рогати за прављење т. зв. школеког мастила, него су то **права мастила** у к. и центрисаном стању и разблаже, се просто са обичном водом. Могу се измешати и са сваки-ким другим добрим мастилом. Уредништво овог листа правило је покушаје с тим екстрактима и може их сваком најбоље препоручити. Они су велика уштеда и велики напредак. Сведочење од многих учитељских удружења.

Није играчка! Стручна ствар!

Само 1 круна

кад се унапред пошље добија се ценна механичка

сѐраба за рагунање

која од лакоће броји, множи, дели и са две или бројевима. Уштеда се прилаже. Гарантована је тачност и уштеда времена. Франко развише свакоме **Fr. Hodik**, т. хник **Velká Polom**, Аустр. Шл-вија. Уватор не шиље јер је велик porto. 1-10

Календари за 1910. год. готови су и развише се.

Српски народни велики
илустровани календар

СВ. САВА

:: и мањи ::
илустровани календар

ГРАНИЧАР

Цена 1 ком. 1 Круна.

Цена 1 ком. 50 пот.

ПРЕПРОДАВЦИ ДОБИЈАЈУ ВЕЋИ ОД НАЈВЕЋЕГ ПОПУСТА.

Поруџбине се шаљу првој срп. творници искључиво свих срп. грам. црквених утвари

Луке Н. Алексијевића, Нови Сад — Ujvidék, (Hungaria.)

Велики илустровани Ценовник свих црквених утвари шаље се на захтевање бадава.